

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2022.2.52>**В. С. Зазулінський**

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Актуальність статті полягає в тому, що XXI століття стало епохою глобалізації, при якій розвиток кожної окремої країни виходить за її адміністративні кордони. Інтеграція суспільств та економік в світове співтовариство суттєво посилює роль наддержавних структур та міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, які все більш активніше та ефективніше реалізують інтереси людей паралельно із офіційними владними відомствами. За цих умов важливого значення набуває державна (національна) безпека, забезпечення якої дає можливість взаємодіяти країні на глобальному рівні із позитивним результатом. Її формування та підтримка відбувається за багатьма напрямками, якими охоплюються практично всі сфери суспільної життєдіяльності, зокрема, національна економіка. А тому забезпечення безпеки останньої є одним із пріоритетних завдань будь-якої сучасної держави, якою, безумовно, є й Україна. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, акцентовано увагу на тому, що безпека – це дійсний стан стабільного розвитку та існування людини, суспільства, держави (нації) та навколишнього середовища, позбавлений актуальних деструктивних чинників та явищ, які несуть та/або можуть нести загрозу. Запропоновано авторське визначення поняття «економічна безпека України». Обґрунтовано, що дане питання виступає важливим предметом адміністративного дослідження. Зроблено висновок, що економічна безпека України – це позитивний стан національної економіки країни, який характеризується її нормальним функціонуванням, тобто відсутністю та мінімізацією впливу на неї деструктивних явищ, що забезпечується за рахунок комплексної державної діяльності щодо організації роботи економічного сектору, протидії та запобігання негативним чинникам і факторам, у тому числі й економічним правопорушенням та злочинам. В свою чергу як об'єкт адміністративно-правового регулювання, економічна безпека являє собою суспільні відносини, що виникають в рамках неї, та її прямо пов'язано із роботою суб'єктів публічного управління. Це сфера реалізації державної влади та державних функцій, які є предметом регулювання адміністративних норм. Зазначене доводить вірність та необхідність саме адміністративно-правового дослідження економічної безпеки, яке дозволить найбільш правильно та повно розкрити юридичні підвалини діяльності, спрямованої на протидію та запобігання ризикам останньої.

Ключові слова: безпека, національна безпека, економічна безпека України, адміністративне право.

Постановка проблеми. XXI століття стало епохою глобалізації, при якій розвиток кожної окремої країни виходить за її адміністративні кордони. Інтеграція суспільств та економік в світове співтовариство суттєво посилює роль наддержавних структур та міжнародних організацій, таких як Європейський Союз (далі – ЄС), які все більш активніше та ефективніше реалізують інтереси людей паралельно із офіційними владними відомствами. За цих умов важливого значення набуває державна (національна) безпека, забезпечення якої дає можливість взаємодіяти країні на глобальному рівні із

позитивним результатом. Її формування та підтримка відбувається за багатьма напрямками, якими охоплюються практично всі сфери суспільної життєдіяльності, зокрема, національна економіка. А тому забезпечення безпеки останньої є одним із пріоритетних завдань будь-якої сучасної держави, якою, безумовно, є й Україна.

Стан дослідження проблеми. Проблему економічної безпеки та особливості її функціонування адміністративно-правового забезпечення досліджували у своїх роботах численні науковці, серед яких: Т.Н. Гладченко, Т.М. Гордієнко, С.М. Ілляшенко, Т.Б. Кузенко, Г.В. Козаченко, О.Ф. Новікова,

В.О. Рожков, С.А. Тамбовцева, В.В. Третяк та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, науковці так і не дійшли єдиної точки зору щодо змісту та значення економічної безпеки України, передусім, як адміністративно-правової категорії.

Саме тому мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати зміст економічної безпеки України, як адміністративно-правової категорії.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження варто відмітити, що економічна безпека України – складне та глибоке за змістом явище. Його базове значення будуватиметься на загальновідомому терміні «безпека», яке бере початок від дохристиянських вірувань українського народу, згідно з якими у кожній хаті, – десь у запічку, – жило два домовики, духи-охоронці цієї хати – Цур і Пек. З ними пов'язані такі українські слова, як «відцура-тись», «спекатись» тощо. «Безпека» у даному випадку означала відсутність таких загроз, коли вимагалось б втручання одного з цих добрих домовиків – Пека. До речі, у польській мові, тісно спорідненій з українською, зберіглося подібне слово «пех». Коли поляки кажуть «мати пеха», то мають на увазі певні неприємності, загрози [1;2, с.25]. За сучасним тлумаченням безпека розкривається як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [3, с.43;4, с.83;5, с.54;6].

Як зазначав свого часу К. Маркс: «Безпека – це найвище соціальне поняття громадянського суспільства, поняття політики, поняття, відповідно до якого все суспільство існує лише для того, щоб забезпечити кожному із своїх членів недоторканність його особистості, його прав і власності» [7, с.188]. У психології потребу в безпеці (бажання людини уникнути хвороб і травм, зберегти здоров'я та працездатність, уникнути посягання на її власність тощо) віднесено до первинних потреб людини. Так, згідно з розробленою А. Маслоу ієрархією потреб п'ять основних рівнів потреб становлять: 1) основні фізіологічні потреби; 2) потреба у безпеці; 3) соціальні потреби; 4) потреба у повазі та самоповазі; 5) потреба у самореалізації та самоактуалізації. Усі ці потреби утворюють ієрархічну структуру, що як домінанта визначає поведінку людини. Фізіологічні потреби та потреба в безпеці, що мають назву потреб нижчого рівня, слугують підставою для задоволення потреб вищого порядку. Потреби ж вищого порядку не мотивують людину, поки не задоволені, хоча б частково, потреби нижчого рівня. Звідси випливає, що безпека являє собою не лише одну з основних

потреб людини, але також виступає умовою її нормального розвитку, самореалізації, активної життєвої позиції, участі у житті суспільства тощо [8, с.38-39]. Тобто, безпека – це дійсний стан стабільного розвитку та існування людини, суспільства, держави (нації) та навколишнього середовища, позбавлений актуальних деструктивних чинників та явищ, які несуть загрозу. Залежно від рівня негативності останніх та предмету визначеної категорії, виділяються її ключові різновиди.

Одним з них є безпека національна, що включає в себе економічний підтип. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій. Фундаментальними національними інтересами України, на забезпечення яких спрямовано національну безпеку є: 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями [9].

Відповідно до чинного законодавства економічна безпека є органічним продовженням безпеки національної, що виділяється з огляду на окремі фундаментальні інтереси України, такі як розвиток національної економіки, інтеграція в глобальний економічний простір тощо. Втім, науковці підходять до тлумачення виділе-

ної категорії значно ширше, наголошуючи на її самостійності, самотності та виключній важливості.

Вперше термін «економічна безпека» був застосований Ф. Рузвельтом в програмах виходу з Великої депресії 1933-1937 роках. Але треба зазначити, що приблизно в той же період ця категорія була складовою програм соціально-економічних перетворень демократичної партії США. Ф. Рузвельт розробив свою відому програму «Новий курс», яка поступово вдосконалювалась з року в рік. В рамках неї економічна безпека розглядалась у контексті національної безпеки. Головними її характеристиками виступали рівновага та стійкість економіки. Досягати цього стану економіки вдалося за допомогою адміністративних змін. Найголовнішим інструментом виступав план соціально-економічного розвитку. Найбільша увага приділялась проблемам укріплення економічної безпеки. Вже в 1944 року Ф. Рузвельт розглядає економічну безпеку в контексті існування таких економічних прав, як гідне житло, добра освіта, соціальний захист, розумний дохід в обмін на продукцію та достатній рівень зайнятості населення. Вже в 1947 року в США був прийнятий закон «Про національну безпеку», де багато уваги приділялось економічній безпеці [10, с.6].

На сьогоднішній день підходи науковців до визначення економічної безпеки держави розділились. Переважаючою є точка зору згідно якої – це якісний стан. Але і тут трактування поділяються на дві групи. Згідно першої економічна безпека є станом держави. Наприклад, за визначенням В.М. Поповича, економічна безпека – це стан держави, коли її економіці та мешканцям країни забезпечені умови нормального існування, який характеризується відсутністю антагоністичних конфліктів або слабкими конфліктами, що не здатні викликати серйозне занепокоєння населення чи ускладнення економічного або соціально-політичного характеру між владою і населенням, роботодавцями і працівниками [11, с.118; 12, с.109]. Г.А. Пастернак-Таранушенко визначає економічну безпеку, як стан держави, в якому вона забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки у сьогоденні й у майбутньому та у зростанні добробуту її мешканців [13;14, с.36].

Другу групу становлять науковці, які бачать в економічній безпеці стан саме економіки. І.В. Репешко з цього приводу пише: «Державна

економічна безпека розуміється як такий стан економіки і інститутів влади, за якого забезпечуються гарантований захист національних економічних інтересів, гармонійний, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний потенціал. Іншими словами, державна економічна безпека – це сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і саморозвитку. У міру інтернаціоналізації виробництва і посилення процесів глобалізації державна економічна безпека все тісніше корелює з міжнародною економічною безпекою» [15, с.15]. В тлумаченні О.М. Бандурки, В.Є. Духової, К.Я. Петрова, І.М. Червякова економічна безпека – це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку [16, с.17;17, с.136]. На думку Г.П. Клімової економічна безпека являє собою такий стан економічної системи, який дає їй можливість розвиватися динамічно й ефективно, успішно вирішувати соціальні проблеми і при цьому держава має можливість виробляти та проводити в життя незалежну економічну політику. Забезпечення економічної безпеки визначається безліччю факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, що впливають на діяльність суб'єктів економічної безпеки, а також можливостями самих суб'єктів до аналізу стану своєї економічної безпеки і перспектив її зміцнення [18, с.27].

Незважаючи на логіку визначення економічної безпеки крізь поняття «стан», відповідність такого підходу етимологічній основі категорії, в юридичній літературі на сьогодні вироблено безліч альтернативних тлумачень. Так, на думку В.В. Третьяка та Т.М. Гордієнко економічна безпека є однією з важливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-наслідковий зв'язок між економічною міцністю країни, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою. Цей зв'язок передбачає свідому підтримку в державі визначених пропорцій між накопиченням валового внутрішнього продукту та військовим будівництвом. Тобто економічна безпека є засобом захисту національних інтересів держави [10, с.8].

Згідно з підходом С.І. Пирожкова, економічна безпека – це сукупність умов, за яких країни зберігають свої економічні інтереси; задовольняють у довгостроковому періоді потреби

суспільства і держави; генерують інноваційні зрушення в економіці для забезпечення стабільного економічного розвитку; протистоять зовнішнім економічним загрозам та повністю використовують національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці» [19, с.14]. Л.М. Акімова наголошує, що економічна безпека держави – це динамічна складова частина економіки, яка адаптується до вимог часу. Нині під цим поняттям розуміють стан, у якому такі складники, як: фінансова, інформаційна, соціально-економічна, інституційно-правова, техніко-технологічна, інтелектуально-кадрова, силова та екологічна діяльність – перебувають у стані захищеності, збереження, надійності, стабільності, спокою, незалежності. Це комплекс дієвих заходів офіційних державних органів, які забезпечують стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз [20, с.1].

А.І. Сухоруков, своєю чергою, стверджує, що під економічною безпекою необхідно розуміти сукупність умов, за яких зберігається здатність країни підтримувати конкурентоспроможність економіки, ефективно захищати національні економічні інтереси і протистояти зовнішнім економічним загрозам, повністю використовувати конкурентні переваги в міжнародному поділі праці [21, с.53]. Т.Г. Бондарук вважає, що економічна безпека – це складна багатофакторна категорія, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні [22, с.80;23]. Схожу думку пропонує Я. Жаліло, який зауважує, що під терміном «економічна безпека» слід розуміти складну багатофакторну категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [24, с.143;25, с.99]. О.М. Ляшенко зазначає, що економічна безпека являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, які сприяють ефективному динамічному зростанню національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, що гарантує захист від різного роду загроз і втрат [26, с.43–44;27, с.6].

Висновки. Тож, зазначене вище дає змогу констатувати, що економічна безпека України – це позитивний стан національної економіки країни, який характеризується її нормальним

функціонуванням, тобто відсутністю та мінімізацією впливу на неї деструктивних явищ, що забезпечується за рахунок комплексної державної діяльності щодо організації роботи економічного сектору, протидії та запобігання негативним чинникам і факторам, у тому числі й економічним правопорушенням та злочинам. В свою чергу як об'єкт адміністративно-правового регулювання, економічна безпека являє собою суспільні відносини, що виникають в рамках неї, та її прямо пов'язано із роботою суб'єктів публічного управління. Це сфера реалізації державної влади та державних функцій, які є предметом регулювання адміністративних норм. Зазначене доводить вірність та необхідність саме адміністративно-правового дослідження економічної безпеки, яке дозволить найбільш правильно та повно розкрити юридичні підвалини діяльності, спрямованої на протидію та запобігання ризикам останньої.

Список використаної літератури:

1. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. К.: КВІЦ, 1999. 463 с.
2. Тарасенко К.В. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України: дис... канд. юрид. наук : Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2009. 207 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь, ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.
4. Яременко В.В. Новий тлумачний словник української мови. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. 2-ге вид., виправлене; в 3 т. К : Аконті, Т.1. 2007. 926 с.
5. Яковлева А.М. Сучасний тлумачний словник української мови. А.М. Яковлева, Т.М. Афонська. Х : Торсінг плюс, 2006. 672 с.
6. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 1, 1970. Стор. 137.
7. Голіна В. Соціальні та психологічні чинники кримінологічної віктимізації в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. №3(50). С.185-193.
8. Радіонов І.І. Кримінальна відповідальність за бандитизм: дис... канд. юрид. наук : Харків: Національний університету внутрішніх справ. 2003. 205 с.
9. Про національну безпеку України: закон від 21.06.2018 №3469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. №31. Ст.241.
10. Третяк В.В., Гордієнко Т.М. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка та держава*. 2010. №1. С.6-8.
11. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія Володимир Михайлович Попович. Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2001. 524 с..
12. Мельничук Т.В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: кримінологічне дослідження: дис... канд. юрид.

- наук : Одеса: Одеська національна юридична академія. 2009. 231 с.
13. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: Монографія. К.: Київський економічний інститут менеджменту, 2003. 320 с.
 14. Кахович О.О. Державне регулювання структурно-інвестиційної політики в Україні: дис... канд. юрид. наук : Київ: Академія муніципального управління. 2010. 198 с.
 15. Репешко І.В. Стратегія розвитку економічної безпеки підприємств машинобудування: дис... екон. юрид. наук : Харків: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 2009. 236 с.
 16. Бандурка О.М., Духов В.Є., Петрова К.Я., Червяков І.М. Основи економічної безпеки: Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 236 с.
 17. Титаренко О.О. Проблеми боротьби з економічними злочинами у вугільній промисловості (кримінологічний аспект): дис... канд. юрид. наук : Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2006. 227 с.
 18. Пирожков С.І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України. Київ : НІПМБ, 2003. 42 с.
 19. Клімова Г.П. Економічна безпека: сутність та основні напрями забезпечення. *Право та інновації*. 2017. №3(19). С.23-29
 20. Акімова Л.М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, ріві, складники. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. №1(19). С. 2–11.
 21. Сухоруков А.І., Мошенський С.З., Петрук О.М. Національна економічна безпека. Житомир : Рута, 2010. 384 с.
 22. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. *Економічні горизонти*. 2018. № 2. С. 76–86.
 23. Неустроєв Ю.Г. Сучасні підходи до поняття «економічна безпека країни». *Електронне наукове видання «Ефективна економіка»*. 2021. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8538>.
 24. Жаліло Я.А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К.: Сатсанга, 2001. 224 с.
 25. Гбур З.В. Економічна безпека України в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С.97-101.
 26. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія ; 2-е вид., перероб. Київ : НІСД, 2015. 348 с.
 27. Молдован О.О. Економічна безпека держави як базове поняття екосистеми: у пошуках універсальної дефініції. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2021. Том 32(71). С. 5-12.

Zazulinskyi V. S. Regarding the interpretation of the content of economic security of Ukraine as an administrative-legal category

The relevance of the article lies in the fact that the 21st century has become an era of globalization, in which the development of each individual country goes beyond its administrative borders. The integration of societies and economies into the world community has significantly strengthened the role of supranational structures and international organizations, such as the European Union, which are increasingly actively and effectively implementing the interests of people in parallel with official government agencies. Under these conditions, state (national) security becomes important, the provision of which allows the country to interact at the global level with a positive result. Its formation and support takes place in many directions, which cover almost all spheres of social life, in particular, the national economy. Therefore, ensuring the security of the latter is one of the priority tasks of any modern state, which, of course, is Ukraine. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, emphasizes that security is a real state of stable development and existence of man, society, state (nation) and the environment, devoid of current destructive factors and phenomena that pose and/or may pose a threat. The author's definition of the concept of "economic security of Ukraine" is proposed. It is substantiated that this issue is an important subject of administrative research. It is concluded that the economic security of Ukraine is a positive state of the national economy of the country, which is characterized by its normal functioning, that is, the absence and minimization of the impact of destructive phenomena on it, which is ensured by comprehensive state activity in organizing the work of the economic sector, counteracting and preventing negative factors and factors, including economic offenses and crimes. In turn, as an object of administrative and legal regulation, economic security is a social relationship that arises within it, and it is directly related to the work of public administration entities. This is the sphere of implementation of state power and state functions, which are the subject of regulation of administrative norms. The above proves the correctness and necessity of the administrative and legal study of economic security, which will allow the most correct and complete disclosure of the legal foundations of activities aimed at counteracting and preventing the risks of the latter.

Key words: security, national security, economic security of Ukraine, administrative law.